

Journal of Nursing Science Chulalongkorn University (วารสารพยาบาลศาสตร์)

Volume 5 | Issue 3

Article 9

1993-12-01

การพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณในการเรียน การสอนทางพยาบาลศาสตร์ : แนวคิดและ เทคนิค

อรพรรณ สือบุญรัชชัย

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cuns>

Part of the [Nursing Commons](#)

Recommended Citation

สือบุญรัชชัย, อรพรรณ (1993) "การพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณในการเรียน การสอนทางพยาบาลศาสตร์ : แนวคิดและเทคนิค," *Journal of Nursing Science Chulalongkorn University (วารสารพยาบาลศาสตร์)*: Vol. 5: Iss. 3, Article 9.
DOI: 10.58837/CHULA.CUNS.5.3.8
Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cuns/vol5/iss3/9>

This Original article is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Nursing Science Chulalongkorn University (วารสารพยาบาลศาสตร์) by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

การพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณในการเรียน การสอนทางพยาบาลศาสตร์ : แนวคิดและเทคนิค

อรพรรณ ลือบุญรัชชัย*

เป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติการพยาบาลก็คือ คุณภาพและประสิทธิภาพของการพยาบาล สิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การปฏิบัติการพยาบาลที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพได้ก็คือความสามารถของพยาบาล ในการประยุกต์ความรู้ ทั้งทฤษฎี หลักการ และเทคนิคการพยาบาล ต่อสภาพการณ์ สภาพปัญหา และสภาพของผู้ป่วยอย่างเหมาะสม งานของพยาบาลเป็นงานที่ปฏิบัติโดยตรงต่อมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจ มีอารมณ์ และความรู้สึก ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พยาบาลจะมีใช้เพียงผู้รับคำสั่งแพทย์ และปฏิบัติตามเทคนิคและความรู้ทางการแพทย์เท่านั้น แต่ที่สำคัญพยาบาลจะต้องใช้ความคิดสติปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผล วิเคราะห์ และตัดสินใจทางการพยาบาลได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมกับสภาพการณ์ ซึ่งความคิดลักษณะนี้เรียกว่า ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) ความคิดอย่างมีวิจารณญาณนี้เป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาได้ สร้างให้เกิดขึ้นได้ โดยการจัดประสบการณ์อย่างเหมาะสมดังที่นำเสนอในบทความนี้

ความหมายและลักษณะของความคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ความคิดอย่างมีวิจารณญาณนั้นมาจากคำว่า "Critical thinking" ในภาษาไทยได้มีผู้ใช้คำ

นี้ในลักษณะต่างๆ เช่น การคิดวิจาร์ณญาณ การคิดวิเคราะห์วิจารณ์ การคิดวิพากษ์วิจารณ์ โดยทั่วไปจะมีความหมายที่แสดงถึงกระบวนการทางสมองที่คิดพิจารณาไตร่ตรองเกี่ยวกับสภาพการณ์ หรือข้อมูลอย่างมีเหตุผล จนสามารถตัดสินใจ ประเมินข้อสรุป หรือแก้ปัญหาที่เผชิญได้จากพจนานุกรมทางการศึกษา ของ กู๊ด (Good, 1973: 680) ให้ความหมายของคำว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณว่าเป็นกระบวนการคิดตามหลักการประเมินอย่างรอบคอบตามข้ออ้าง หลักฐาน เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่เป็นไปได้จริง และพิจารณาถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องและการใช้กระบวนการทางตรรกวิทยาได้อย่างถูกต้องสมเหตุสมผล นอกจากนี้นักจิตวิทยาได้พยายามศึกษาและสร้างแบบทดสอบวัดความคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้หลายลักษณะ โดยเน้นด้านต่างๆ ดังนี้

มอร์ และ ปาร์เกอร์ (Moore and Parker, 1986 : 4-5) กล่าวว่า ความคิดอย่างมีวิจารณญาณคือการใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบในการตัดสินใจที่จะรับหรือปฏิเสธข้ออ้างต่างๆ ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณนี้เป็นสิ่งสำคัญมากในการดำรงชีวิต เพราะตลอดช่วงชีวิตของคนเรามักขึ้นอยู่กับข้ออ้างต่างๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งเราต้องตัดสินใจที่จะเชื่อถือยอมรับและประเมินอยู่เสมอ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากนี้นักจิตวิทยาได้พยายามศึกษาและสร้างแบบสอบวัดความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณไว้โดยแบ่งเป็นองค์ประกอบต่างๆ และได้กำหนดขอบข่ายของความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณไว้ในลักษณะต่างๆ ดังเช่น วัตสันและเกลเซอร์ (Watson and Glaser, 1964) ได้ให้ความหมายของความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณไว้ในลักษณะของกระบวนการคิดที่ประกอบด้วย เจตคติ ความรู้ และทักษะ โดยที่เน้นถึงเจตคติในการแสวงหาความรู้ ยอมรับการแสวงหาหลักฐานมาสนับสนุนข้ออ้าง ใช้ความรู้ในการอนุมาน การสรุปความ ประเมินและตัดสินความถูกต้องของข้อความอย่างเหมาะสมและเน้น 5 องค์ประกอบ คือ ความสามารถในการอนุมาน (Inference) ความสามารถในการยอมรับข้อตกลงเบื้องต้น (Recognition of Assumptions) ความสามารถในการคิดแบบนิรนัย (Deduction) ความสามารถในการตีความ (Interpretation) และความสามารถในการประเมิน และอ้างเหตุผล (Evaluation of Arguments) นอกจากนี้ เอนนิส (Ennis, 1985) ได้พยายามอธิบายว่า ความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณนั้น เป็นการศึกษาเหตุผลไตร่ตรองอย่างมีสติ มีเหตุผล และตัดสินสภาพการณ์ได้อย่างถูกต้อง

โดยสรุป ความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณนั้น เป็นกระบวนการของความคิดที่ประกอบด้วยกระบวนการทางสมองที่มีการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ในสภาพการณ์และข้อมูล มีการประเมินสถานการณ์ อนุมาน สรุปความ และตัดสินสถานการณ์อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งความคิดในลักษณะนี้สามารถสร้างและพัฒนาได้ หากได้มีการจัดสภาพการณ์และดำเนินการที่เหมาะสม

แนวคิดและหลักการ

มอร์ และปาร์เกอร์ (Moore and Parker,

1986: 5) กล่าวว่า ความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณนี้เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับทักษะที่เกิดจากการฟังและการอ่านอย่างไตร่ตรอง รวมถึงการมองหาข้อสรุปและผลที่ตามมา ซึ่งสามารถจะฝึกปฏิบัติให้เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน มิเพียงเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น

ความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณโดยทั่วไปจะเน้นที่กิจกรรมการปฏิบัติการในช่วงผู้เรียนพัฒนาความเข้าใจสถานการณ์ที่มีความหมายต่อเขา ผู้เรียนจะแสวงหาสภาพการณ์ คำถาม หรือปัญหาที่จะนำไปสู่ข้อสรุปที่มีเหตุผลที่สามารถตัดสินใจได้ (Kurfiss, 1988 อ้างจาก Kramer M.K., 1993: 406)

ในการพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณนั้นจะต้องดำเนินการอย่างมีขั้นตอน ซึ่ง บรู๊คฟิลด์ (Brookfield, 1987 อ้างจาก Kramer M.K. 1943: 407) กล่าวว่า ในการพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณนั้นควรจะเน้นที่องค์ประกอบ 4 ด้าน คือ 1) การกำหนดและท้าทายข้อสันนิษฐาน 2) ตระหนักถึงความสำคัญของบริบทที่จะก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ 3) คิดและแสวงหาทางเลือก 4) เพาะนิสัยและความรู้สึกข้างสงสัยให้เกิดขึ้น

จากแนวคิดของนักจิตวิทยาและการศึกษาดังกล่าว ย่อมแสดงให้เห็นว่า ความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณนั้นเป็นกระบวนการทางสมองของมนุษย์ที่จะสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ด้วยประสบการณ์ที่เป็นการเรียนรู้ ซึ่งจะต้องอาศัยความสามารถในการอ่าน การฟังอย่างละเอียด คิดไตร่ตรอง ในเหตุการณ์ และสถานการณ์รอบตัว และนำไปสู่การประเมินและตัดสินข้อสรุปอย่างมีเหตุผล โดยจะต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณในระดับที่ลึกยิ่งขึ้น องค์ประกอบที่สำคัญก็คือ

1. ผู้เรียนจะต้องรู้จักระบุถึงข้อสมมุติฐาน

ต่าง ๆ ได้ เช่น จะต้องรู้ว่าในสถานการณ์เช่นนั้นจะมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง และผลจะเป็นอย่างไร

2. ผู้เรียนจะต้องเห็นความสำคัญของสิ่งรอบตัวที่จะก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ขึ้น รู้จักมองเหตุการณ์และคิดตีความออกได้หลาย ๆ ประการ

3. ผู้เรียนจะต้องรู้จักจินตนาการและสร้างทางเลือกต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ และเหมาะสมในสภาพการณ์นั้น ๆ

4. ผู้เรียนจะต้องสร้างนิสัย และความรู้สึกช่างสงสัย อยากรู้ อยากเห็น ให้เกิดขึ้น

5. ผู้เรียนจะต้องมีวุฒิภาวะทางสติปัญญาในระดับที่จะฝึกฝนได้ตามวัย เพราะเป็นเรื่องของการใช้ความคิดพิจารณาเหตุการณ์และทางเลือกที่เหมาะสม

องค์ประกอบทั้ง 5 นี้ เป็นข้อกำหนดที่จะนำไปสู่แนวทางในการวิเคราะห์เหตุการณ์เกิดความคิดและทางเลือกที่หลากหลายและนำไปสู่การตัดสินใจทางเลือกอย่างมีเหตุผล เพราะได้มีการวิเคราะห์ทางเลือกหลากหลายมาแล้ว บุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้มักจะเป็นผู้ที่ไม่ติดอยู่กับปัญหาที่เผชิญอยู่ เพราะตนสามารถคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และหาทางเลือกให้กับตนเองไว้มากพอ จึงมักเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิต โดยเฉพาะหากได้มีการใช้ทักษะนี้และฝึกการตัดสินใจอยู่เสมอ เขามักจะเลือกทางออกให้กับตนเองได้ดี และคาดคะเนเหตุการณ์และสถานการณ์ได้ถูกต้องเสมอ ด้วยประสบการณ์ของตนเอง

การประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน

ในการพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณนั้น จะต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ ผู้เรียน ผู้สอน และกระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสม

องค์ประกอบด้านผู้เรียน จะต้องมีวุฒิภาวะทางสติปัญญาสูงถึงระดับที่ต้องการฝึก เพราะเป็นการใช้ความคิด และปัญญาในการพิจารณาเหตุผล เหตุการณ์ และทางเลือกอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น จะฝึกผู้เรียนในวิชาชีพพยาบาล ผู้เรียนจะต้องมีระดับสติปัญญาถึงระดับอุดมศึกษา (ระดับที่สามารถศึกษาจนจบปริญญาตรีได้) นอกจากนี้ ผู้เรียนจะต้องมีความสามารถ มีความรู้และประสบการณ์ในชีวิตในระดับที่นิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษาควรจะมี รวมถึง เจตคติ ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรม ที่เพียงพอ

องค์ประกอบด้านผู้สอน จะต้องประกอบด้วย ความรู้ความสามารถในการสอน ความเข้าใจรูปแบบและแนวคิดในการพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณ สิ่งอำนวยความสะดวก แรงจูงใจ เจตคติ ค่านิยม และความตั้งใจจริงที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความคิดอย่างมีวิจารณญาณ

องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อม แมคโดนัลด์ (Mc. Donald N.C. 1993) ได้เสนอแนะถึงองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณในนิสิตนักศึกษาไว้ว่า ควรประกอบด้วย 5 ส่วน คือ บรรยากาศที่ปลอดภัย (safety) เปิดโอกาส (openness) ความสะดวกสบาย (comfort) การยอมรับคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีเมตตากรุณา (Humanness) และสิ่งจูงใจ (Mental stimulation)

เทคนิคในการพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ในการพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณนั้น สามารถกระทำได้หลายรูปแบบ ทั้งในชั้นเรียน นอกชั้นเรียน หรือการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ผู้สอนสามารถนำเอาเทคนิคไปใช้ได้ทั้งหมดหรือเป็นบางส่วนของกระบวนการเรียนการสอน ขึ้น

อยู่กับวิธีการของผู้สอน เวลา และสิ่งอำนวยความสะดวก

สิ่งสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน ก็คือ ผู้สอนจะต้องเป็นตัวแทนของความคิดวิจารณ์ญาณ ผู้เรียนเรียนรู้เองจากสถานการณ์ สิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนที่ใช้การสนทนาตอบโต้ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนด้วยบรรยากาศที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกได้เท่าๆ กับผู้สอน ดังนั้นผู้สอนจะต้องมีความเข้าใจผู้เรียนที่ดี มองผู้เรียนในลักษณะที่ดี สร้างบรรยากาศที่อบอุ่นปลอดภัย เป็นกันเอง ให้โอกาสผู้เรียนได้แสดงออกอย่างเต็มที่ในสิ่งที่คิดผู้สอนสนับสนุนให้กำลังใจ ชมเชย มีการกระตุ้นผู้เรียนตามจังหวะที่เหมาะสม ยอมรับสิ่งที่ผู้เรียนพยายามสื่อให้ทราบถึงความคิดเห็น เหตุผล ทางเลือกและการตัดสินใจ โดยไม่มีการตำหนิว่าถูก-ผิด ดี-เลว แต่อย่างไร และที่สำคัญจะต้องสร้างบรรยากาศของการคิด วิเคราะห์ ทำนายเหตุการณ์ และผู้เรียนได้รับรู้ว่าจะต้องมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการเรียนการสอน

หลักการของการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณนั้น จะมุ่งเน้นที่

- บรรยากาศของการโต้ตอบของผู้สอนและผู้เรียน แทนการบรรยายเนื้อหาทั่วไป
- ความคิดและประสบการณ์ใหม่ๆ ของนักศึกษาจะต้องเชื่อมโยงไปสู่ข้อความรู้
- ความเข้าใจใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจะถูกนำมาเสนอ พิจารณา และตรวจสอบ
- คำสนทนาของนักศึกษาและอาจารย์ จะแสดงถึงการมุ่งไปสู่การหยั่งรู้เกี่ยวกับทางเลือก และแนวคิดที่ใหม่ๆ
- พัฒนาการของความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมในการให้ความรู้โดยการสนทนา

- กระบวนการทางเหตุผลจะเกิดขึ้นเมื่อเกิดบรรยากาศของความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่ได้คาดคิดในชั้นเรียน

(Brookfield, 1987; Candy, 1991; Garrison, 1991; Knowles, 1984; Mezirow, 1990; Shor and Freire, 1987 อ้างจาก McDonald N.C., 1993)

เทคนิคและแนวคิดที่ได้นำเสนอนี้ สามารถนำมาใช้ได้กับระบบการเรียนการสอนทางพยาบาล-ศาสตร์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเรียนในชั้นที่เน้นการอภิปราย หรือประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นการเรียนการสอนในคลินิก การฝึกภาคปฏิบัติทางการพยาบาล ซึ่งมีประเด็นกรณีผู้ป่วยและสถานการณ์ในการพยาบาลมากมายที่อาจารย์ผู้สอน นักศึกษาสามารถประชุมปรึกษา วิเคราะห์กรณี เหตุผลทางเลือก และการตัดสินใจเลือกปฏิบัติ การต่างๆ อย่างเหมาะสม แต่ประเด็นสำคัญที่จะต้องระลึกถึง ก็คือ บรรยากาศในการเรียนการสอนจะต้องให้ความสำคัญ และมุ่งเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนผู้สอน การยอมรับ การให้โอกาสในการแสดงความคิดเห็น การขยายความคิดที่เป็น การสร้างสรรค์ ความมีเหตุผล การมีส่วนร่วมในการแสดงออกซึ่งความคิดร่วมกันของสมาชิก และการยอมรับของอาจารย์ผู้สอน และที่สำคัญอาจารย์จะต้องสามารถเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาได้อย่างเหมาะสม การสอนแบบนี้สามารถนำไปใช้ในชั้นเรียนจำนวนมากได้เช่นกันโดยผู้เรียนแบ่งเป็นกลุ่มย่อย อภิปรายร่วมกัน มีผู้นำกลุ่มที่ได้รับการฝึกฝน หรือผู้ช่วยสอนทำหน้าที่ร่วมกับอาจารย์ผู้สอนเชื่อมโยงเนื้อหาอย่างเหมาะสม ในที่สุดก็จะเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณในเนื้อหาวิชานั้นๆ และผู้เรียนเองก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง

ในปัจจุบันข้อความรู้ เทคนิควิธีการ เกิดขึ้น

ใหม่อย่างมากมายและรวดเร็ว การสอนในชั้นเรียนด้วยการบรรยายสามารถให้ความรู้ได้ดีในส่วหนึ่ง แต่การนำไปปฏิบัติได้อย่างหลากหลายต้องการแนวคิด และประสบการณ์ที่ได้จากการคิด

วิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล ถึงเวลาแล้วที่จะต้องมีการปรับการเรียนการสอนที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณในการเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Beyer, Barry K. "Critical Thinking". What is it? *Social Education* 269-308, April 1985.
- Ennis, Robert H; Millman, J. and Tomko Thomas N. **Manual for Cornell Critical thinking test, Level X, and Level Z.** California: Midurst Publications Co; Inc., 1985.
- Good, Carter V. **Dictionary of Education.** New York: McGraw-Hill Book Company, 1973.
- McDonald, Nancy C. "A Critical Thinking/Learning Model for Education Adults" International Conference of the International Council for Innovation in Higher Education Paper. Phoenix, Arizona USA. December 5-9, 1993.
- Meyers, Chet. **Teaching Students to Think Critically.** A Guide for Faculty in all Disciplines. San Francisco : Jossey-Bass Publishers. 1988.
- Moore, Brooker N. and Parker Richard. **Critical Thinking.** Evaluating Claims and Arguments in Everyday Life. California: Mayfield Publishing Company. 1986.
- Kramer Mueona K. "Concept Clarification and Critical Thinking: Integrated Processes". **Journal of Nursing Education.** Vol. 32, No. 9, November 1993.
- Kurfiss, J.G. **Critical Thinking: Theory, research, practice and possibilities.** College Station, TX: Association for the Study of Higher Education. 1988.
- Miller, M. A. & Malcolm, S. "Critical Thinking in the nursing curriculum. *Nursing and Health Care.* 11(2), 67-73.
- Watson, G. and Glaser, E. M. **Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal Manual.** New York: Harcourt, Brace and World, Inc., 1964.